

Eğitim Fakültesi Dergisi

<http://kutuphane.uludag.edu.tr/Univder/uufader.htm>

Empati Eğitim Programının İlköğretim Öğrencilerinin Empatik Becerilerine Etkisi*

Asuman Yüksel**

* Bu araştırma A.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Prof. Dr. Üstün Dökmen'in danışmanlığında yürütülen doktora tezinin özetidir.

** Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi, asumany@uludag.edu.tr

Özet. Bu çalışmada, empati eğitim programının İlköğretim öğrencilerinin empatik beceri düzeyini artırmadaki etkisi incelenmiştir. Araştırma Bursa Özel Çakır İlköğretim Okulu'nda öğrenim gören dördüncü sınıf öğrencilerinin arasından seçilen 20 denekle yürütülmüştür. Bu çalışmada öntest-sontest kontrol gruplu desen kullanılmıştır. Araştırmada deney grubunun (10 denek) yanında, Hawthorne etkisini kontrol etmek için plasebo kontrol grubu da (10 denek) kullanılmıştır. Araştırmada araştırmacı tarafından geliştirilen empati eğitim programı uygulanmıştır. Bu program rol oynamaya, bilgilendirmeye, model almaya dayalı olarak hazırlanmıştır. Empati eğitim programı haftada bir defa olmak üzere toplam sekiz hafta uygulanmıştır. Oturumlar ortalama bir saat sürmüştür. Deney grubuna uygulanan empati eğitim programının tamamlanmasından sonra, her iki gruba da (deney ve kontrol grubu) son test olarak Bryant (1982) tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından uyarlaması yapılan Çocuklar İçin Empati Ölçeği uygulanmıştır. Grupların empatik beceri düzeyleri arasında anlamlı fark olup olmadığını test etmek amacıyla 2x2 split-plot analizi tekniği kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda deney grubunda yer alan öğrencilerin kontrol grubundaki öğrencilere kıyasla empatik beceri düzeylerinin anlamlı düzeyde arttığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Empati, empatik beceri, empati eğitimi, ilköğretim öğrencileri.

Abstract. In this research, the effects of the empathy training program in increasing the emphatic ability levels of primary school students were studied. The research was carried out with 20 subjects, who were 4th grade students at Bursa Çakır Private Primary School. The research is pretest-posttest with controlled group, split-plot design. Besides the treatment group (10 subjects), a placebo control group (10 subjects) was also designated to control the Hawthorne effects. The empathy training program the developed by the researcher in this research. This program the developed depended on role-playing, informing, and modelling. The empathy training program was performed once a week for 8 weeks. Each session lasted 1 hour on average. Upon completion of the empathy training program that had been applied with the treatment group, both groups (the treatment group and the control group) were applied as posttest the Scale of Empathy for Children, developed by Bryant (1982) and adapted by the researcher. Comparing pretest and posttest measures of emphatic ability levels across the groups, the data analysis used was analysis of 2x2 split plot for repeated measures. As the result of a set of analyses performed on the data, the emphatic ability levels of the subjects in the treatment group, as compared to the subjects in the control group, were found to have increased meaningfully.

Key Words: Empathy, empathic skill, empathy training, primary school students.

İnsan, yaşamının her döneminde başkalarıyla ilişki kurmak zorundadır. Bu ilişkilerinde başarılı olabilmesi ise kendisini ve başkalarını anlayabilmesine ve kabul etmesine bağlıdır. Bireylerin günlük yaşamlarında diğer bireylerin görüşlerine, düşüncelerine saygılı ve hoşgörülü olmayı öğrenmeleri demokratik toplum yaratabilmek açısından oldukça önemlidir. Bu amaçla geliştirilen iletişim becerileri hem bireyin ve toplumun yaşamına zenginlik ve saygınlık getirecek, hem de kişilerarası sağlıklı ilişkiler oluşmasını sağlayacaktır.

Sağlıklı kişilerarası ilişki kurabilme bilgi ve becerilerine sahip olmamak, kişilerarasında iletişim yoksunluğuna ya da iletişim kopukluğuna neden olmaktadır. İnsanın karşısındakilerle sağlıklı bir iletişim kurabilmesi ise gerekli iletişim becerilerine sahip olmasıyla olanaklıdır. Sağlıklı kişilerarası ilişki kurabilme bilgi ve becerisine sahip kişiler duygu, düşünce ve isteklerini karşısındakilere tam olarak iletebildikleri için çoğunlukla çevresindeki insanlar tarafından uyumlu, aranan ve hoş sohbet kişiler olarak nitelendirilirler. Hatta bu kişilerin kendilerine güvenli, olayları ve durumları gereği

gibi yorumlayabilen, kendileriyle ve başkalarıyla barışık, olumlu iletişim kurdukları görülmektedir. Bu nedenlerle iletişim konusuyla ilgilenen bilim adamları bireylerin kendilerini anlatabilmelerine ve başkalarını anlayabilmelerine, dolayısıyla sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurmalarına yardımcı olan çeşitli iletişim becerilerini belirlemişlerdir. Yaptıkları çalışmalarda, iletişim becerileri arasında, karşısındakine saygılı, saydam, somut ve empatik olma becerilerinin sağlıklı kişilerarası ilişkiler için önemli olduğu görülmüştür. Kişilerarası ilişkilerde özellikle empatik beceri genel iletişim becerisinin önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir (Barnett, 1990; Cüceloğlu, 1994; Dökmen, 1995; Voltan- Acar, 1994). Empati, bir insanın kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Dökmen, 1995).

Empatik anlayış günlük yaşamın hemen her kesiminde insanları birbirine yaklaştırma, iletişimi kolaylaştırma özelliğine sahiptir. İnsanlar kendileriyle empati kurulduğunda, anlaşıldıklarını ve kendilerine önem verildiğini hissederler. Diğer insanlar tarafından anlaşılma ve önem verilmek ise bireyi rahatlatmakta ve kendisini iyi hissetmesine neden olmaktadır. Bu da kişiler arasında iyi bir ilişki biçiminin oluşmasında, hatta empati kurulan kişinin zamanla empati kuran kişiden farkında olarak ya da olmayarak karşısındakinin duygu, düşünce ve davranışlarını anlama becerisini kazanabilmesine yol açabilir. Bir başka ifadeyle, kişilerarası ilişkilerde empatik beceriyi kullanan bir birey zamanla karşısındaki kişiye model olabilir. Dolayısıyla empatik beceri kişilerarasında sağlıklı iletişimin kurulmasında önemli bir role sahiptir. Nitekim kişilerarası ilişkilerde empati düzeyi yüksek ya da düşük yetişkinlerin kişilik özelliklerini karşılaştıran araştırma bulguları, empati düzeyi yüksek kişilerin olumlu kişilik özelliklerine sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Empatik becerisi yüksek kişilerin sevecen, hoşgörülü, kendini olduğu gibi kabul eden kişiler oldukları tespit edilmiştir. Bunların yanısıra empatik becerisi yüksek kişilerin olumlu ruhsal gelişime sahip oldukları, özsayıgı düzeylerinin yüksek olduğu da bulunmuştur (Kalliopuska, 1992).

Çocuklarla yapılan araştırmalarda da (Eisenberg & Fabes, 1990; Feschbach, 1982) empatik becerisi yüksek olan çocukların kişisel ve sosyal uyumlarının, empatik becerisi düşük olan çocuklara göre daha olumlu olduğu saptanmıştır. Ayrıca saldırganlık düzeyi yüksek olan çocukların empatik beceri düzeylerinin düşük olduğu, yani saldırganlık ve empatik beceri arasında ters yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Çocuklara verilen empati eğitiminin saldırganlığı ve antisosyal davranışı azalttığı, sosyal uyumu artırdığı da bulunmuştur.

Roberts ve Strayer (1996), empatisi yüksek ve düşük olan çocukları karşılaştırdıkları araştırmalarında, empatik becerisi yüksek olan çocukların empatik becerisi düşük olan çocuklara göre işbirliği ve yardım etme davranışlarını göstermeye daha eğilimli olduklarını, arkadaşları tarafından daha çok kabul edildiklerini bulmuşlardır. Araştırmacılar bu bulgularına dayanarak empatinin, arkadaş ilişkilerinin düzenlenmesinde etkili bir role sahip olduğunu ileri sürmektedirler.

Empatinin kişilerarası ilişkilerde önemli bir beceri olmasının anlaşılması üzerine bu becerinin eğitim verilerek geliştirilebileceğine yönelik çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalarda bireylere empati eğitimi verilmiştir.

Empati eğitiminin amacı insanlarda varolan empati kurma yeteneğini geliştirme, böylece bireylerin birbirleriyle sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurmalarına yardımcı olmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için araştırmacılar empati eğitim programı adı altında çeşitli yapılandırılmış programlar geliştirmişlerdir. Bireylerin empatik becerilerini geliştirmek için hazırlanan eğitim programlarının empatik tepkiyi içeren duygusal ve bilişsel yeteneklerin geliştirilmesi üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Bunların yanısıra bu programlar empati kurarken gerekli olan duyguları tanıma, değerlendirme ve adlandırma gibi bilişsel unsurları da içermektedir (Feshbach, 1979; Kalliopuska, 1992; Pecukonis, 1990).

Bireylere empati eğitimi vermeyi amaçlayan araştırmalar başlangıçta daha çok yetişkinler üzerinde yapılmıştır (Barrachlough, 2000; Bilbery, 1990; Birk, 1972; Cottle, 1987; Dalton & Sundblad, 1976; Fine ve Therrien, 1977; Frera, 1997; Giannetti, 1986; Guzzetta, 1976; Herbeg & Yammarino, 1990; Higginson, 1982; Pecukonis, 1990; Perry, 1975). Ancak sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurmaya yardımcı olan beceriler sadece yetişkinlerin sahip olması gereken beceriler değildir. Çocukların da hem içinde buldukları dönemde, hem de ileride sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurabilmeleri için iletişim becerilerine ihtiyaçları vardır. Bu nedenle çocukların empatik becerilerini artırmak için de eğitim programları geliştirilen araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların bulguları da yetişkinler üzerinde yapılan araştırmaların bulgularını desteklemekte, bireylerin empati kurma becerilerinin geliştirilebileceğini ortaya koymaktadır (Ahammer & Murray, 1979; Feschbach, 1979; 1982; Grossman, Neckermon, Koepsell, Liv, Asher, Beland, Frey & Rivara, 1997; Kalliopuska & Ruokonen, 1993; Otfinowski, 2000; Ridley, Vaughn & Wittman, 1982). Ancak çocuklar üzerinde çalışan araştırmacılar, çocukların empati eğitiminden gereği gibi yararlanabilmeleri için bilişsel gelişim açısından somut işlemler döneminde olmaları gerektiğini ileri sürmektedirler

(Ahammer & Murray, 1979; Feschbach, 1979; 1982; Ridley, Vaughn & Wittman, 1982).

Empati kurma becerisinin gerek günlük yaşamda sağlıklı kişilerarası ilişkiler için, gerekse psikoterapi/ danışma ortamlarında psikoterapist/ hasta ve psikolojik danışman/ danışan arasındaki ilişkilerdeki önemi gözönüne alındığında, bireylerin empatik becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmaların ülkemizde de yapılması gereği ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde bireylerin empatik becerilerini geliştirmeyi amaçlayan araştırmaların sayılabilecek kadar az oldukları ve yetişkinler üzerinde yapıldıkları görülmektedir. Yetişkinlere yönelik olarak yapılan bu araştırmaların bir kısmında (Dilekmen, 1999; Dökmen, 1988; Okvuran, 1993; Özdağ, 1999) yetişkinlerin empatik becerileri grupla psikolojik danışma, psikodrama, yaratıcı drama gibi yöntemlerle geliştirilmeye çalışılmıştır. Bir kısmında ise (Öz, 1992; Sardoğan, 1988; Sargın, 1993) yetişkinlerin empatik becerileri, onlara empati eğitimi verilerek geliştirilmeye çalışılmıştır. Ülkemizde yapılan bu araştırmaların bulguları da yurt dışında yapılan araştırmalarda da görüldüğü gibi yetişkinlerin empati kurma becerilerinin geliştirilebileceğini ortaya koymuştur

Yurt dışındaki ilgili literatür incelendiğinde özellikle son yıllarda empati konusunda çocuklara yönelik ilişkisel çalışmaların yanısıra deneysel çalışmalara da çok fazla ağırlık verildiği görülmektedir. Özellikle gelişimsel rehberlik anlayışının benimsenmesiyle öğrencilerin kişisel gelişimleri ve bireysel potansiyellerini geliştirmeye yönelik çalışmalara eğitim kurumlarında çok daha fazla ağırlık verilmektedir.

Ülkemizdeki empati konusunda çocuklarla ilgili literatür incelendiğinde, bu konuda bir araştırmanın yapılmadığı görülmektedir. Oysa ülkemiz nüfusunun önemli bir kısmını çocukların oluşturduğu bilinmektedir. Bu çalışmada, ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri kazanmalarına yardımcı olmayı amaçlayan empati eğitim programı hazırlanmıştır. Uygulanan programın empatik beceri yönünden deney ve kontrol grupları arasında fark yaratıp yaratmadığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki denence sınanmıştır.

"Empati eğitim programına katılan öğrencilerin empatik becerileri, bu eğitim programına katılmayan öğrencilerin empatik becerilerine göre önemli düzeyde yükselme gösterecektir".

Yöntem

Araştırma, empati eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisini incelemeye yönelik ön-test,son-test kontrol gruplu deneysel bir çalışmadır.

Denekler

Denekler, Bursa Özel Çakır İlköğretim Okulu 2000-2001 öğretim yılı dördüncü sınıf öğrencilerinden seçilmiştir. Öğrencilerin empatik becerilerini belirlemek için "Çocuklar İçin Empati Ölçeği" araştırmacı tarafından 82 öğrenciye uygulanmıştır. Deney ve kontrol gruplarını oluşturmak için uygulama sonunda elde edilen puanlar en yüksekte en düşüğe göre sıralanmıştır. Sıralamaya göre Çocuklar İçin Empati Ölçeğinin ön uygulamasından en düşük puan alan ilk 20 öğrenci belirlenmiştir. Belirlenen bu öğrencilerden 10'u deney grubuna, 10'u ise kontrol grubuna seçilmiştir. Deneklerin seçimi tesadüfi olarak, cinsiyet oranları dikkate alınarak yapılmıştır. Empati eğitim programı başlatılmadan önce deney ve kontrol gruplarının empatik becerileri arasında önemli bir fark olup olmadığını saptamak amacıyla her iki grubun empati ölçeği ön- test puanları, gruplar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına kontrol imkanı veren bağımsız örneklem grupları için kullanılan "t" testi ile kontrol edilmiştir. Deney ve kontrol grupları arasında empatik beceri yönünden anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($t = .146$; $P > 0.05$). Bu sonuca göre her iki grubun empatik beceri düzeyleri yönünden birbirine denk gruplar olduğu kabul edilmiştir..

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada Bryant (1982) tarafından geliştirilen ve Türkçe'ye uyarlaması araştırmacı tarafından yapılan Çocuklar ve Ergenler İçin Empati Ölçeği kullanılmıştır. Bryant'ın ölçeği Mehrabian & Epstein (1972)'in Yetişkinler İçin Empati Ölçeğinden adapte edilmiştir. Bryant'ın adapte ettiği ölçek, 22 maddelik, kendini anlatma (self- report) ve kağıt- kalem ölçeğidir. Bryant'ın çocuklar için olan ölçeği gruplara ve bireylere uygulanmış ve bütün durumlarda yüksek puanın daha fazla empatiyi yansıtmakta olduğu görülmüştür (Bryant, 1982).

Çocuklar İçin Empati Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması

Çocuklar İçin Empati Ölçeği (Bryant, 1982) öncelikle araştırmacı ve İngilizce'yi kullanma deneyimi olan iki kişi tarafından ayrı ayrı Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu çeviriler esas ölçekle doğruluk ve anlamlılık açısından yeniden karşılaştırılmıştır. Ölçeğin bazı maddelerinde anlama bağlı kalınarak uygun görülen ifade değişiklikleri yapılmıştır.

Güvenilirlik Çalışmaları:

Yurt dışında çocuklar için empati ölçeğinin güvenilirliğini bulmak için testin tekrarı ve Cronbach Alpha yöntemi ile iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. İki hafta ara ile yapılan testin tekrarı yöntemi ile birinci, dördüncü ve yedinci

sınıflara uygulama yapılmıştır. Elde edilen güvenilirlik katsayıları birinci sınıflar için $r=.54$, dördüncü sınıflar için $r=.81$, yedinci sınıflar için ise $r=.83$ olarak bulunmuştur.

Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısının hesaplanması ile elde edilen güvenilirlik katsayıları birinci sınıflarda $.54$, dördüncü sınıflarda $.68$, yedinci sınıflarda ise $.79$ olarak bulunmuştur (Bryant,1982)

Türkiye’de yapılan güvenilirlik çalışmasında Çocuklar için Empati Ölçeği araştırmacı tarafından 89 dördüncü sınıf öğrencisine iki hafta ara ile iki kez uygulanmış ve testin tekrarı yöntemi ile hesaplanan güvenilirlik katsayısı $r=.69$ olarak bulunmuştur.

237 dördüncü sınıf öğrencisine uygulanan Çocuklar İçin Empati Ölçeğinin iç tutarlılık (Cronbach Alpha) katsayısı $.70$ olarak bulunmuştur.

Geçerlilik Çalışmaları

Bryant (1982), yurt dışında yapmış olduğu geçerlik çalışmalarında çeşitli ölçme araçlarını kriter olarak kullanmıştır. Birinci sınıflarda Feshbach ve Roe’nun empati ölçeğini kullanarak benzer ölçekler geçerliğine bakmıştır. İki ölçek arasında $.05$ düzeyinde anlamlı ilişki bulunmuştur. Yedinci sınıflar için de Mehrabian ve Epstein’in empati ölçeğini kullanmıştır. Bu ölçekle Çocuklar için Empati Ölçeği arasında ise $.001$ düzeyinde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Türkiye’de yapılan geçerlik çalışmasında ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek için faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi bir ölçekteki maddelerin birbirini dışta tutan daha az sayıda faktöre ayrılıp ayrılmadığını görmek, yani madde indirgeme amacıyla uygulanır. Böylece aynı faktörü ölçen maddeler bir araya toplanarak oluşan gruba maddelerin içeriğine göre bir ad verilmeye çalışılır. Faktör analizi ayrıca bir aracın tek boyutlu olup olmadığını test etmek amacıyla da kullanılmaktadır (Balcı, 1995). Faktör analizi sonuçlarını değerlendirmede temel ölçüt ölçekte yer alan ve değişkenlerle faktörler arasındaki korelasyonlar olarak yorumlanabilen faktör yükleridir. Faktör yüklerinin yüksek olması, değişkenin sözkonusu faktör altında yer alabileceğinin bir göstergesi olarak görülür. Bu çalışmada 22 maddeden oluşan ölçek üzerinde Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) yapılmış ve tek faktörlü çözüm aranmıştır.

Toplam Varyans’ın % 14.791’ini açıklayan birinci faktör yükünün 3’ün üzerinde olduğu bulunmuştur. Maddelerin faktör yüklerinin büyük ölçüde birinci faktörde yoğunlaştığı anlaşılmıştır. Buna göre $.245$ ve daha yukarı faktör yüküne sahip maddeler seçilmiştir. İki maddenin ise ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Bu iki maddeden 10. maddenin faktör yükü $.245$ sınırının altında olduğundan ($.156$) ölçekten çıkarılmıştır. 7. madde ise

birinci faktörde - .150 faktör yüküne sahip olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Bu biçimiyle ölçek 20 maddeden oluşmuştur .

Uygulama

Öğrencilere empatik beceriyi kazandırmak için araştırmacı tarafından deney grubuna sekiz hafta süre ile haftada 1 saat süren oturumlarla empati eğitimi verilmiştir. Kontrol grubuyla ise deney grubu için ayrılan zamana eşit sürede (8 hafta boyunca) bir araya gelmiş, genel konular (boş zaman etkinlikleri, tatil planları vb.) üzerinde konuşulmuştur. Programın uygulanmasında bilgi verme, model alma, rol oynama, örnek durumlar, ödev verme ve geribildirim verme teknikleri kullanılmıştır.

Programın geliştirilme aşamasında empati eğitimiyle ilgili daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Feshbach (1983) ve Goldstein (1985)'in çalışmalarından faydalanılmıştır.

Empati eğitim programının içeriğinde, farklı duyguları (üzüntü, mutluluk, kızgınlık, korku) tanıyabilme; verilen bir durumun hangi duyguyu yansıttığını farkedebilme; kendi duygularını tanıyabilme ve ifade edebilme; başka insanların aynı olayda farklı duygular yaşayabileceğini anlayabilme; dinleme becerisini geliştirebilme; empatik tepki verebilmeyi geliştirebilme; empatik tepki verebilmeyi alışkanlık haline getirebilme konularına yer verilmiştir. Programın içeriği, ilgili kuramsal görüşler ve araştırma sonuçları dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Deney ve kontrol gruplarının ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farkın olup olmadığına araştırma deseni gereği iki parçalı desene uygun olarak geliştirilmiş çift yönlü varyans analizi ile bakılmıştır.

Araştırmanın deseni, özgün adı "Split- Plot Design" olan 2x2 faktörlü (iki grup ve iki ölçüm) ve tekrar ölçümlü desendir. Bu iki parçalı desen, random desen (completely randomized design) ile tekrar ölçümlü desenin (repeated measure design) karışımından oluşur. İki parçalı desende bulunan iki değişkenden birisi random deseni, diğeri ise tekrar ölçümlü desene ilişkindir. İki parçalı desende random desenine ilişkin olan A değişkeni, araştırmacı tarafından tesadüfi olarak seçilen gruplardan oluşur. Bu gruplar tekrar ölçümlü desene ilişkin olan B değişkeninin bütün düzeylerinde test edilir. Split- Plot desene uygun olan araştırmada A değişkeni deney ve kontrol grupları, B değişkeni ise ilk ölçüm ve son ölçümlerdir.

Varyans analizi sonuçlarının anlamlı bir farklılığa işaret ettiği durumlarda farklılığın kaynağı Tukey Testi ile araştırılmıştır. Verilerin analizinde SPSS

10.0 programı kullanılmıştır. Araştırmada istatistiksel önemlilik düzeyi.05 olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın problemine dayalı olarak geliştirilen denencenin sınanması sonucunda elde edilen bulgular ve bu bulguların yorumu aşağıda verilmiştir.

Deney ve kontrol grubu deneklerinin empati ölçeğinden ön- test ve son- test uygulamalarında aldıkları puanlara ilişkin aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Deney ve Kontrol Gruplarının Empati Ölçeği Ön- Test ve Son- Test Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Gruplar	Empati Ölçeği	N	X	Ss
Deney Grubu	Ön- Test	10	10.3	1.76
	Son- Test	10	13.9	3.51
Kontrol Grubu	Ön- Test	10	10.4	1.26
	Son- Test	10	10.7	1.49

Tablo 1'de görüldüğü gibi deney grubunun empati ölçeği son- test puanlarının aritmetik ortalaması ön- test puanlarının aritmetik ortalamasından yüksektir. Kontrol grubunda da son- test puanlarında ön test puanlarına göre çok az miktarda yükselme görülmektedir. Bu puan ortalamaları arasındaki farkların önemli olup olmadığını saptamak için çift yönlü varyans analizinin özel bir şekli olan split-plot analiz yapılmıştır. Yapılan varyans analizine ilişkin değerler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Deney ve Kontrol Gruplarının Empati Ölçeği Ön- Test ve Son- Test Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F Değeri
A (Deney ve Kontrol Grupları)	24.025	1	24.025	4.985*
B (İşlem)	38.025	1	38.025	7.890**
AB (Etkileşim)	27.225	1	27.225	5.649*
Hata	173.500	36	4.819	
Toplam	5393.000	40		

*p< .05 **p< .01

Tablo 2'de görüldüğü gibi deney ve kontrol gruplarının Empati Ölçeği öntest ve sontest puanlarına uygulanan varyans analizi sonuçlarına göre, gruplar (deney ve kontrol grupları) arasındaki F değeri= 4.985; $p < .05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. İşlemler (ön- test ve son- test) arasındaki F değeri= 7.890; $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır. Etkileşime (grup x işlem) ilişkin F değeri= 5.649; $p < .05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Varyans analizi sonucunda ortaya çıkan farklılığın kaynağına Tukey'in Gerçek Önemli Fark Yöntemi uygulanarak grup ortalamaları arasındaki farkın önem kontrolü yapılmıştır.

Grupların Empati Ölçeği ön- test ve son- test puan ortalamaları arasındaki farkların anlamlılığına ilişkin Tukey testi sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Deney ve Kontrol Gruplarının Empati Ölçeği Ön- Test ve Son- Test Puanlarının Ortalamaları Arasındaki Farkların Anlamlılığına İlişkin Tukey Testi Sonuçları

Gruplar	1	2	3	4
	Kontrol Ön	Deney Ön	Kontrol Son	Deney Son
Kontrol Ön (1)	--			
Deney Ön (2)	- 0.1	--		
Kontrol Son (3)	0.3	--	--	
Deney Son (4)	--	3.6**	3.2*	--

* $p < .05$ ** $p < .01$

Tablo 3'de görüldüğü gibi deney grubunun empati ölçeği ön- test puanlarının ortalaması ve son- test puanlarının ortalaması arasındaki fark (3.6; $p < .01$ düzeyinde) anlamlı bulunmuştur. Buna karşılık kontrol grubunun empati ölçeği ön- test puanlarının ortalaması ve son- test puanlarının ortalaması arasındaki fark (0.3) anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgu, deney grubu ön- test ve son- test puanlarının ortalamaları arasındaki farkın uygulanan empati eğitiminden ileri geldiğini kanıtlamaktadır. Ayrıca deney ve kontrol gruplarının empati ölçeği son- test puanlarının ortalamaları arasındaki fark (3.2; $p < .05$ düzeyinde) deney grubu lehine anlamlı bulunmuştur. Bütün bu bulgular araştırmanın denencesini destekler niteliktedir.

Tartışma ve Yorum

Bu çalışmanın bulgular bölümünde belirtildiği gibi deney ve kontrol gruplarının empatik becerileri dikkate alındığında verilen empati eğitiminin deney

grubundaki öğrencilerin empatik becerilerinde gelişme sağladığı anlaşılmaktadır. Kontrol grubundaki öğrencilerin empatik becerilerinde ise bir değişim saptanmamıştır. Bu sonuç, empati eğitiminin empatik becerilerde olumlu gelişmeler sağladığını göstermektedir. Empati eğitim programına katılan öğrencilerin empatik becerilerinin artmasının, geliştirilen programda aşağıdaki noktaların göz önüne alınması sonucunda arttığı söylenebilir.

Geliştirilen programda öncelikle çocuklara duygularla ilgili bilgi verilmiş, hangi duygu durumunda neler yaşadıkları tartışılmış, bir duygu durumunu yaşarken beden ve yüzlerinin nasıl bir ifade aldığına dikkat etmeleri sağlanmıştır. Daha sonra diğer insanlardaki bedensel ipuçlarını tanımaları öğretilmiştir. İlk iki oturum duyguların tanınmasına ayrılmıştır. Bu biçimde bilgi verme tekniği kullanılarak çocukların bilişsel empatilerinde gelişme sağlanmaya çalışılmıştır. Bilişsel empati bireyin karşısındaki kişinin duygularını, düşüncelerini anlayabilme becerisi olarak tanımlandığında çocukların, karşısındaki kişinin duygu ve düşüncelerini anlayabilmeleri için öncelikle bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Daha sonraki oturumlarda aynı olay karşısında farklı insanların farklı tepkiler verebileceği öğretilmiştir. Bu amaçla çocukların rol oynama tekniğiyle farklı rollere girmeleri sağlanmıştır. Rol oynama tekniği kullanılarak çocukların hem duygusal hem de bilişsel empatilerinde gelişme sağlanmaya çalışılmıştır. Duygusal empati, diğer kişinin duygularına duyarlı olmayı ve duygularını paylaşmayı kapsamaktadır. Rol oynama tekniğiyle çocukların çeşitli rollere girerek, girdikleri rollerdekilerin nasıl hissettiklerini anlamaları ve olaylara onların bakış açılarıyla bakmaları sağlanmıştır. Böylece, benzer bir durumla karşılaştıklarında karşısındaki kişinin yaşadığı duyguyu anlayabilme ve paylaşabilme becerilerinin artması sağlanmıştır. Sonraki oturumlarda dinleme becerileri öğretilmiş, verilen bir durumda diğer kişinin yaşadığı duyguyu anladığını, nasıl ifade edeceği öğretilmiştir. Bu uygulamalar yapılırken doğru tepki veren çocukların davranışları pekiştirilmiştir. Başlangıçta sözel pekiştireçler kullanılmış, ilerleyen oturumlarda maddi pekiştireçlere de yer verilmiştir. Bu biçimde doğru tepki veren çocukların, diğerlerine model olmaları sağlanmıştır. Bunun dışında ev ödevi ve geribildirim verme tekniklerinden de yararlanılmıştır. Bu tekniklerin uygulanmasının çocukların empatik becerilerini arttırmada etkili olduğu söylenebilir.

İlgili literatürde de bu sonucu destekleyen bulgulara rastlanmaktadır. Benzer tekniklerin kullanıldığı empati eğitimi uygulamalarının çocuklar üzerinde etkili sonuçlar verdiği görülmektedir. (Ahammer ve Murray, 1979; Feschbach, 1979; 1982; Kalliopuska ve Ruokonen, 1993; Grossman, Neckermon, Koepsell, Liv, Asher, Beland, Frey & Rivara, 1997; Otfinowski, 2000; Ridley, Vaughn ve Wittman, 1982).

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada empatik becerileri düşük olan öğrencilerin, bu becerilerini geliştirmelerine yardım edecek; model almaya, rol oynamaya ve bilgilen-dirmeye dayalı empati eğitim programının öğrencilerin empatik becerilerini artırmada etkili olduğu görülmüştür.

Bu sonuca göre şu öneriler verilebilir:

- 1- İlköğretim kurumlarında öğrencilerin empatik becerilerini geliştirmek amacıyla psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri içerisinde empati eğitimi verilebilir.
- 2- Farklı yaş grupları için (okul öncesi ve ortaöğretim) empati eğitim programları hazırlanabilir.
- 3- Empati eğitiminin çeşitli değişkenler (saldırganlık, özgeci davranış vb.) üzerindeki etkisi araştırılabilir.
- 4- Empati eğitiminin etkililiği için izleme çalışması yapılabilir.

Kaynaklar

- Ahammer, I. M., Murray, J.P. (1979) Kindness in the kindergarten: the relative influence of role playing and prosocial television in facilitating altruism **International Journal of Behavioral Development**. 2, 133- 157.
- Balcı, Ali (2001) **Sosyal bilimlerde araştırma. Yöntem, teknik ve ilkeler**. Ankara: Pegem A Yayıncılık (3. Baskı).
- Barnett, M.A. (1990) Empathy and related responses in children In N. Eisenberg & J. Strayer (Eds.). **Empathy and its Development**. (p. 146-163). Cambridge: Cambridge University Press.
- Barracough, D.J. (2000) Changes in Counselor Intentions After Empathy Training (Doctoral Dissertation, The University of North Dakota). Retrieved March, 2001. **Web: <http://www.umi.com/dissertations>**.
- Bilbery, G.D. (1990) The Effects of Computer Client- Simulation Training on Two Measures of Empathy. **Dissertation Abstracts International**. 50/ 08.
- Birk, J.M. (1972) Effects of Counseling Supervision Method and Preference on Empathic Understanding **Journal of Counseling Psychology**. 19, 545-546.
- Bryant, B. (1982) An index of empathy for children and adolescents **Child Development**. 53, 413- 425.
- Cottle, L. (1987) Effects of four training conditions upon married couples empathic ability, perception of spouse's empathy, marital intimacy, and marital satisfaction **Dissertation Abstracts International**. 49/ 04 Cottle, 1987.

- Cüceloğlu, D. (1994) **Yeniden İnsan İnsana**. 8. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dalton, R.F., Sundblad, L.M. (1976) using principles of social learning in training for communication of empathy **Journal of Counseling Psychology**, 23, 5, 454- 457.
- Dilekmen, M. (1999) Grupla psikolojik danışmanın öğretmen adaylarının demokratik tutum ve empatik beceri düzeylerine etkisi (Yayınlanmamış doktora tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dökmen, Ü. (1988) Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. **A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**.21, 1-2, 155-190.
- Dökmen, Ü. (1995) **İletişim Çatışmaları ve Empati**. İstanbul: Sistem Yayıncılık (2. Baskı).
- Eisenberg, N., Fabes R. (1990) Empathy: Conceptualization, measurement and relation to prosocial behavior, **Motivation and Emotion**, 14, 131-149.
- Feshbach, N. D. (1979) Empathy training: A fields study in affective education. In S. Feshbach, A. Fraczek (Eds.) **Aggression and behavior change: biological and social processes** (p. 234- 249), New York: Prager.
- Feshbach, N. D. (1982) Sex differences in empathy. In N. Eisenberg (Ed.) **The development of prosocial behavior**. (p. 300- 339) New York: Academic Press,
- Feshbach, N. D. (1983) **Learning to care**. Scott, Foresman and Company.
- Fine, V.K., Therrien, M.E. (1977) Empathy in the doctor- patient relationship: skill training for medical students **Journal of Medical Education**, 52, 752-757.
- Frera, P. (1997) Empathy training for helping professionals: Model and evaluation **Journal of Social Work Education**, 33, 2, 245- 261.
- Giannetti, V.J. (1986) The effect of empathy training upon pharmacy student response **American Journal of Pharmaceutical Education**, 50, 261-265.
- Goldstein, A.P., Michaels, G.Y. (1985) **Empathy: Development, training, consequences**. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum, Assoc. Pub.
- Grossman, D., Neckerman, H., Thomas, D., Liu, P., Asher, K., Beland, K., Frey, K., Riva, F. (1997) Effectiveness of a violence prevention curriculum among children in elementary school **Journal of the American Medical Association**, 277, 1605-1611.
- Guzzetta, R. (1976) Acquisition and transfer of empathy by the parents of early adolescents through structured learning training **Journal of Counseling Psychology**. 23, 5, 449- 453.
- Herbek, T.A., Yammarino, F.J. (1990) Empathy training for hospital staff nurses **Group and Organization Management**, 15, 3, 279- 296.

- Higginson, L.C. (1982) Empathy training: A comparison of an experiential method and a microcounseling method. **Dissertation Abstracts International**. 32, 10 4300A.
- Kalliopuska, M. (1992) Holistic empathy education among preschool and school children. Paper Present at the International Scientific Conference Comenius Heritage and Education of Man. March 23-27, (p. 1-20), Prague.
- Kalliopuska, M., Ruokonen (1993) A study with a follow- up of the effects of music education on holistic development of empathy **Perceptual Motor Skills**. 76, 131-137.
- Mehrabian, A., Epstein, N. (1972) A measure of emotional empathy **Journal of Personality**. 40, 525-543.
- Okvuran, A. (1993) Yaratıcı drama eğitiminin empatik beceri ve empatik eğitim düzeylerine etkisi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Otfinowski, G. A. (2000) Effects of empathy training on the peer approval of third graders (Doctoral Dissertation, University of San Francisco, 2000).
- Öz, F. (1992) Hemşirelerin empatik iletişim becerisi ve eğitiminin etkisi. (Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Özdağ, Ş. (1999) Psikodrama gruplarının hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin benlik saygısı, atılgan davranış, empatik eğilim ve empatik beceri düzeylerine etkisi (Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Pecukonis, E.V. (1990) A cognitive/ affective empathy training program of ego development in aggressive adolescent females **Adolescence**. 12, 97, 59-76.
- Perry, M. A. (1975) Modeling and instructions in training for counselor empathy **Journal of Counseling Psychology**. 22, 1973- 1979.
- Ridley, C. A., Vaughn, S. R., Wittman, S. K. (1982) Developing empathic skills: a model for preschool children **Child Study Journal**. 12, 89- 97.
- Roberts, W., Strayer, J. (1996) Empathy, emotional expressiveness and prosocial behavior **Child Development**. 67, 449- 470.
- Sardoğan, E. M. (1998) Öğretmenlerin empati düzeylerinin geliştirilmesine ilişkin bir model önerisi. (Yayınlanmamış doktora tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sargın, N. (1993) Florida insan ilişkileri becerileri eğitimi modelinin grup üyelerinin kaygı, yalnızlık, atılganlık, kendini açma ve empatik beceri düzeylerine etkisi. (Yayınlanmamış doktora tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Voltan- Acar, N. (1994) **Terapötik İletişim: Kişilerarası ilişkiler**. Ankara: Şafak Matbaası.